

« PERSONAJUL ANONIM » ÎN EPOPEEA HOMERICĂ

DE

F. FUGARIU

Denumirea de « personaj anonim » nu-mi aparține. Este o invenție a lui Victor Bérard, ca să-și justifice principiile propriei ediții a *Odiseii*, în care textul e reparatizat între diferitele personaje ale poemului, ca actori, și poet, care intervine ca vorbitor (!), introducând în scenă un personaj sau altul și preluând asupra-și în mare parte acțiunea (narația faptelor).

Dacă diferitele personaje sînt notate, cum se obișnuiește în teatru, cu numele personajului, Bérard nu notează părțile (am zice « rolul ») poetului cu inițiala π- sau ποι- sau ó ποι-, adică Poetul (cum notează anumiți papiri și cum se indică în unele sholii), pe motivul — susține el — că dată fiind punctuația modernă, e ușor pentru cititor să distingă respectivele părți.

Intenția editorului e vădită: să contribuie și în acest chip, prin punctuație, la punerea în lumină a caracterului dramatic al eposului homeric.

În afara acestor părți, care revin fie poetului, fie diferitelor personaje numite de poet și care iau cuvîntul în stil direct, rămîn cca 100 versuri în *Odiseia* (și sensibil mai puține în *Iliada*) care în ediția scenică a *Odiseii* lui Victor Bérard nu pot fi atribuite de editor nici poetului, nici cutărui sau cutărui personaj, ci pur și simplu unor oarecare (τις), versuri care dat fiind că conțin exprimări în stil direct, trebuie, pentru consecvență, să fie precedate de editor de o indicație asupra celui care le-a debitat. În felul acesta a descoperit Victor Bérard personajul anonim, pretins de tehnica ediției sale, cum de altfel recunoaște: « Le personnage anonyme tient, dans l'épos, le même rôle que le chœur dans la tragédie antique; d'où l'interlocution que j'emploie pour le désigner, bien qu'aucun mss. ni aucune des Scholies, ni aucun passage d'Eustathe ne nous fournisse cette interlocution »¹.

Interlocuția prin care desemnează acest personaj anonim este χορός, cor. Fără să riscăm a o respinge cu totul (de altfel problema n-ar privi de-a dreptul ceea ce se urmărește în această notă), putem face totuși observația că personajul anonim din epos nu acoperă în întregime rolul pe care-l joacă în tragedia antică corul, ci unul mult mai restrîns ca întindere și mai puțin important ca conținut;

¹ Victor Bérard, *Odyssée*, vol. I, p. 46, n. 2.

în al doilea rînd, că nu numai eposul homeric are un caracter pronunțat dramatic, ci poemul epic de peste tot (popular și cult, cînd e scris de un poet cu puternică vîină epică); în sfîrșit, că făcînd analogia între rostul personajului anonim și cor nu se ține seama de originea unuia și a celuilalt.

Ba mai mult: tragedia uzează deopotrivă de cor, cu funcțiile pe care i le cunoaștem, și, simultan, preluînd procedee epice de la Homer, și de personajul anonim. Un ex.: în *Hecuba* lui Euripide¹ crainicul anunță Hecubei comportarea eroică a Polyxenei pe altarul unde urma să fie sacrificată, fapt care a impresionat în chip deosebit tabăra ahee, încît soldații au încoronat-o cu frunze, ca pe un atlet victorios, îndemnîndu-se unii pe alții să strîngă lemne pentru rug. Iar cei care zăboveau auzeau din partea celor care aduceau (lemne pentru rug) asemenea cuvînte grele: «Stai, netrebnice, și nu aduci fecioarei nici peplos, nici podoabe; n-ai să oferi nimic celei care a dovedit cu prisosință o inimă vitează și un suflet nobil?» Talthybios relatează așadar Hecubei ce spuneau unii soldați despre alții și citează în stil direct. Asemenea personaje nenumite sînt personajele anonime din epos, omologate de Victor Bérard corului din tragedie.

În tragedie, însă, în afara unor asemenea personaje apare și corul, cum am observat mai sus. Deci cor în cor.

La Homer intervenția personajului anonim în acțiunea epică este inclusă de obicei între versuri-formulă, stereotipe, pe schema banală, de ex.:

Ἦ δὲ δέ τις εἴπεσκε νέων ὑπερῆγορέοντων²

Ἦς ἄρα τις εἴπεσκε; τὰ δ' οὐ λῶν ὡς ἐτέυκτο³

(«Așfel spuneau unii tineri nechibzuiți... Așa spuneau unii, însă nu știau cum se hotărîseră lucrurile».)

Ce anume afirmații, declarații am spune, închid versurile-formulă de introducere în scenă pentru o clipită și de scoatere imediat din scenă a personajului anonim?

În principiu ceva care izbește în chip deosebit și care provoacă din partea personajului respectiv neasimilat în acțiune o reflecție de o anumită natură asupra acțiunii în desfășurare.

De exemplu, între versurile-formulă mai sus citate, unii pețitori observă că basileia Penelopa se pregătește de măritiș în momentul în care pețitorii au decis uciderea lui Telemah. Deci tocmai paradoxalul situației, contratimpul hotărîrii Penelopei, care a așteptat ani și ani revenirea soțului și care acum își pierde nu numai lauda fidelității conjugale, ci și fiul. Reflecția pețitorilor merge împotriva soartei, deși aceasta nu e numită, omul fiind nu numai jucărie în mîna ei, ci și obiect de deriziune.

Sfîrșitul celui de-al doilea vers (însă ei nu știau că altfel se hotărîseră lucrurile) oferă un al doilea paradox care — de data aceasta în numele poetului — se supra-pune primului: ei, pețitorii, care hotărîseră să-l omoare pe Telemah, vor muri; Penelopa care a decis mariajul nu se va recăsători și nu-și va pierde fiul, ba mai mult, își va reîntîlni, în fine, soțul.

Cum rezultă, întregul context prezintă omul ca pe un nimic în fața soartei. Este posibil ca în această formulă să avem de-a face cu o sentință voalată pe tema

¹ vers. 579—580.

² *Odiseia* IV, 770.

³ *Ibidem*, 773.

bunului plac al zeilor, care uneori pare că înadins joacă feste omului, îndeplinindu-i tocmai pe dos așteptările.

În exemplul dat putem oare să omologăm reflecția pețitorilor despre soarta Penelopei rolului corului din tragedie? În acest caz, cred că da. Mila pentru soarta jalnică ce așteaptă pe protagonist, stupoarea în fața hotărârilor soartei, supunerea fără protest știm că fac parte din atributele curente ale corului.

Acest « personaj anonim », totdeauna la singular în versul-formulă de anunț: « Ὡδε δέ τις εἶπεσκε », reluat la singular sau la plural în versul-formulă de încheiere a intervenției, este de fapt un *personaj colectiv*, cum rezultă din considerarea celor 29 exemple, cite se întâlnesc în eposul homeric (17 în *Odiseia* și 12 în *Iliada*), și nu se referă niciodată la o *singură persoană*, cum înțelege să traducă Victor Bérard uneori, în ciuda tradiției și fără să-și prezinte argumentele.

Astfel, în versul « Ὡδε δέ τις εἶπεσκε νέων ὑπερηγορόντων », traduce: « Un de ces jeunes fats s'en allait répétant » și, după ce spune ce are de spus, poetul încheie declarația cu Ὡς ἔφασαν μνηστῆρες, adică: « așa ziceau pețitorii »; însă Bérard, consecvent singularului din versul formulă de anunț (« un de ces jeunes fats s'en allait répétant »), traduce pe Ὡς ἔφασαν μνηστῆρες cu « il dit », pur și simplu, socotind probabil că unul singur se face expresia gândurilor tuturor pețitorilor și vorbește.

Mi se pare, împreună cu tradiția, care e importantă în problemele de text homerice, că νέων ὑπερηγορόντων, nu e un partitiv iar τις nu e folosit ca un singular propriu-zis, ci, așa cum notează editorii moderni și consensul sholiilor, este pentru πᾶς τις, ἕκαστος; cit despre εἶπεσκεν, nu ni se pare un iterativ cu acțiune repetată de *același* personaj (o singură persoană), cum traduce Bérard: « s'en allait répétant », ci observația este făcută de mai multe ori, adică de mai multe persoane, simultan sau în serie.

Păstrind pentru comoditatea exprimării denumirea de *personaj anonim*, atragem atenția că totdeauna este vorba de un *personaj colectiv*, colectivitate care nu participă la acțiune, ci asistă și-și permite să facă diferite reflecții asupra situației create,

De asemenea trebuie să ținem seamă că nu orice personaj anonim (necitat cu prenumele sau numele) joacă funcție de cor în orice context. Astfel sirenele și ciclopul în ediția lui Victor Bérard se preced de indicația χορός, adică *cor*, deci personaj anonim, numai pe considerentul că n-au nume, în afară de cel generic (sirenă, ciclop) sau, pur și simplu, poetul întâmplător nu le cunoștea numele, fapt insuficient pentru ca să ne permită să facem din sirene și ciclopi personaje anonime și să le omologăm corului tragic, cum procedează învățatul francez.

După același editor întâlnim în *Odiseia* următoarele colectivități, în funcție de personaj anonim: servitoare, zei, ciclopi, tovarăși de-ai lui Ulise, familia lui Aeol, sirenele și, în fine, *lumea*.

Dacă oțitem sirenele și ciclopul pe considerentele expuse mai sus,¹ și servitoarele soției lui Alcinous, Arete, care sînt pomenite incidental, și familia lui Aeol, care nu comportă nici unul din rosturile personajului anonim în afară de faptul că se află întâmplător la un loc cînd revine Ulise, rămîn pețitorii, tovarășii lui Ulise, zeii, și o singură referire la adevăratul personaj anonim, cel care prezintă nu atît un grup-asistență ci un grup-opinie publică, lumea (cetățeanul de pe stradă, am zice).

Să revenim la pețitori. În cazul că poetul vrea să atragă atenția că în asistență sînt două curente de opinii referitoare la cutare fapt, prezintă fiecare curent în

parte prin formula obișnuită de anunț și le încheie pe amîndouă prin formula de închidere.

În *Odiseia*, II, 324—337, se reacționează din partea pețitorilor în chip deosebit la vestea plecării lui Telemah în căutarea părintelui său: « Iată ce spuneau unii tineri îngîmfați: « De bună seamă Telemah gîndește să ne omoare; sau își caută sprijin în Pylos, orașul nisipos, sau poate chiar la Sparta, căci grozav mai dorește (să plece); sau poate că vrea să ajungă pînă la Efyra cea mănoasă, de unde să ne aducă otravă ucigătoare, s-o arunce în crater și să ne omoare pe toți ». Continuăm citatul: « alți tineri pețitori însă: « Cine știe dacă răătăitor, departe de prieteni, plecînd pe corabia scobită, n-are să piară și el ca Odiseu. Atunci am avea multă bătaie de cap, căci ar trebui să împărțim toate bunurile, lăsînd palatul în stăpînirea celui ce se va căsători cu mamă-sa, Penelopa. » Așa ziceau ! » Acest « așa ziceau » este formula de închidere a celor două ipoteze îmbrățișate de pețitori.

Și în acest caz Bérard, socotind că în ambele cazuri cite unul singur se face interpretul gîndurilor asistenței, gînduri pe care le exprimă cu glas tare, traduce cu « unul » și « un altul » (*l'un, un autre*). . . , fiecare grup în funcție de personaj anonim.

Așa cum am observat, în primul exemplu analizat și în acest pasaj în care pețitorii îi urează moartea lui Telemah, sînt exprimate gînduri pe care soarta le va întoarce împotriva lor, a pețitorilor. Interesul dramatic pentru personajul colectiv pețitori, constă în faptul că aceștia, deja sortiți morții, continuă să trăiască nepăsători, dorind și uneltind moartea altuia.

În *Od.*, XVII, 481—488, Antinous, corifeul pețitorilor, izbește cu scaunul pe Ulise cerșetor. Restul pețitorilor se mînie împotriva lui Antinous și-l ceartă. « Antinous, nechibzuitule, nu e frumos să lovești un biet cerșetor; dacă cumva este un zeu din cer? Căci adesea zeii iau înfățișarea străinilor și, mergînd din oraș în oraș, cercetează virtuțile și crimele oamenilor ».

Acest loc ni se pare tipic pentru intervenția personajului anonim, chemat să califice, *sub aspect etic* în special, acțiunea. În întregime, după cum apare, este constituit din locuri comune, proverbe. Apariția zeilor sub figuri de împrumut pentru a controla pietatea credincioșilor face parte din tezaurul folcloric al multor popoare.

Pe lîngă sentințe, proverbe, personajul anonim face și spirite, jocuri de cuvinte, lucru incompatibil cu gravitatea poetului epic, și de aceea cred că poetul atribuie această sarcină altcuiva.

În *Odiseia*, XVIII, 72—75, cînd se pregătește pugilatul dintre Ulise-cerșetor și cerșetorul de profesie Iros (crainicul pe poreclă) fiecare din pețitori « privind. . . la vecini, zice: În curînd Iros are să devină Airos (adică are să fie omorît de celălalt cerșetor, Ulise) ». Iar după ce Ulise îl doboară cu un singur pumn în gît sub ureche și-i zdrobește oasele, pe aceeași linie a anticipării inconștiente a soartei care-i așteaptă, pețitorii fac ei înșiși lui Ulise urarea care-i va costa viața: « Străine, să-ți dea Zeus și toți zeii nemuritori împlinirea tuturor dorințelor din inima ta etc. »

În *Odiseia*, XX, 374—384, tot prin procedeele personajului anonim, pețitorii îl ironizează pe Telemah că hrănește gratis cerșetori în palat; cerșetorul la care se referă este însuși Ulise. Scena este o verigă din lanțul împletiturii savante a poetului pentru a ne capta interesul, pentru a pregăti deznodămîntul recunoașterii finale. Personajul anonim contribuie la dramatism, în fapt la creșterea interesului spectatorului pentru acțiune.

În *Odiseia*, XX, 374—384, din nou poetul disociază reacția asistenței la scenă împărțind pe pețitorii care-l privesc pe Ulise-cerșetor mînuind arcu în unii care-l

admira ca pe un specialist în arcuri și în alții care nu cred că va reuși să-l întindă și se grăbesc, spre nenorocirea lor, să facă urarea să reușească în toate cîte are în gînd, așa cum va reuși să întindă arcu. De prisos să mai observăm că și această urare care li se va întoarce împotriva contribuie la creșterea interesului.

În *Odiseia*, VIII, 328—333, zeii invitați de Hefaistos se amuză pe seama lui Ares și a Afroditei prinși în plasa făurită de zeul κλυτοτέχνης și fac asemenea considerații asupra situației, paradoxală:

« Οὐκ ἀρετᾶ κακὰ ἔργα κιχάνει ὁ βραδύς ὤκυν »

(« Fericirea nu se însoțește cu faptele rușinoase; cel greoi ajunge din urmă pe cel iute »).

De data aceasta avem proverbe în serie, drept mijloc de calificare a acțiunii. De bună seamă că reflecțiile sentențioase ale zeilor ar fi putut lipsi, însă scena n-ar mai fi avut pregnanța și savoarea pe care o capătă cînd ni se atrage atenția printr-un proverb pus în gura altcuiva (deci scena capătă și amploare) nu a poetului, că Hefaistos cel șchiop a prins pe Ares cel repede la fugă, cel mai iute de picior dintre toți zeii.

În afară de pețitori și de zei, în această singură scenă mai apar în funcție de personaj anonim tovarășii lui Ulise, însă în situații în general banale: cînd îl roagă pe Ulise să-l cruțe pe Euriloh, cînd se sfătuiesc să caute în burduful lui Aeol, cînd îl îndeamnă să plece de la palatul Circei. În toate aceste situații joacă rolul unui personaj colectiv nediferențiat, cu funcție de personaj obișnuit fără vreun mesaj special.

Există un loc în *Odiseia* în care întîlnim personajul anonim absolut neutru, cetățeanul de pe stradă.

Dupăuciderea pețitorilor Ulise propune să se cînte și să se danseze noaptea în palat, pentru ca să nu se simtă cumva în timpul nopții de uciderea pețitorilor, ci să se creadă că are loc banchetul de nuntă al Penelopei, iar cine va auzi zgomotul să zică: « S-a măritat regina mult pețită; nefericită! Să plece din asemenea palat, să nu aștepte revenirea soțului din tinerețe! »¹.

Acest personaj nu mai reprezintă opinia asistenței obișnuite, ci opinia publică în general. În acest chip cunoaștem noi, prin gura personajului anonim, personificare a opiniei publice, ce credea lumea despre Penelopa, dacă s-ar fi recăsătorit. Este indiscutabil locul cel mai semnificativ, intervenția cea mai importantă a personajului anonim în *Odiseia*. Păcat că e singurul, că Homer n-a folosit larg procedeul, fiindcă am fi avut disociația, cel puțin parțial, opinia poetului de opinia publică asupra acțiunilor pe care le prezintă, indiferent de faptul că în ultimă instanță și personajul anonim e o creație a poetului, deci poartă mandatul încredințat de poet.

★

În *Iliada* întîlnim numai 12 versuri-formulă, anonime. În IV, 82—85, Atena trimisă de Zeus să rupă pactul încheiat între ahei și troieni cade din Olimp ca un astru în mijlocul cîmpului de luptă și-i înspăimîntă, dînd loc la reflecții pesimiste sau optimiste asupra încetării sau continuării războiului.

În X, 373—375, este vorba de cadavrul lui Hector de curînd ucis, în care aheii își înfig armele făcînd observația mușcătoare că e mai ușor să-l atingi acum decît cînd zvîrlea torțe în flota aheec. Reamintesc că sarcasm am întîlnit și în *Odiseia*,

¹ *Odiscia*, XXIII, 149—151.

în reflecția peșitorilor că, dacă moare Telemah în căutarea părintelui său, lor le va veni foarte greu, vor avea multă bătaie de cap, le va da de lucru cu împărțirea averii lui.

În XVII, 414—423, este vorba de lupta în jurul cadavrului lui Patrocle și de îndemnurile reciproce ale aheilor de o parte și ale troienilor de alta. Nu surprindem însă vreo intenție specială din partea poetului, intenție care să fi pretins folosirea procedului. Se pare că Homer a voit să lărgescă scena de bătaie cuprinzând-o din ambele tabere.

În alte patru locuri: 296—297, 318—319; VII 177—178—181; 200—201—206, formulele obișnuite: « așa ziceau toți aheii și troienii » (cu varianta: « așa ziceau toți privind la cerul larg deschis ») introduc rugăciuni ale soldaților înălțate zeilor cu ocazia solemnității armistițiului și monomahiilor.

În toate aceste patru locuri, pe considerentul că versul precedent versului-formulă de deschidere « așa ziceau etc. » conține un verb *a se ruga* și că, prin urmare, înțelesul n-ar pierde nimic, dacă ar lipsi formula de introducere a rugăciunii, Victor Bérard propune ateteza formulei. Alte argumente nu dă. Simplificarea contextului nu poate fi singură un argument pentru eliminarea formulei, știut fiind că poezia homerică abundă în epitete superflue și care, chiar dacă contravin gustului nostru, își vor fi avut rațiunea lor să existe. Cu atât mai mult cu cât despre asemenea versuri critica alexandrină nota cel mult că se mai întâlnesc și în alt loc, nu le scotea.

Recapitulând: în intervenția personajelor anonime cuprinsă sistematic între versuri-formule de început și sfârșit vedem mai mult decât un simplu procedeu de alternare a rolurilor, când pe seama personajelor, în stil direct, când pe seama poetului, în narație, când o exprimare impersonală pe seama unui oarecare. Personajului anonim i se rezervă intenționat, de poet, tocmai pentru a caracteriza mai bine o acțiune, pentru a o fixa mai bine în memoria auditoriului, reflecții asupra soartei eroilor, ironii, sarcasme, jocuri de cuvinte, proverbe și în fine rugăciuni-blesteme.

În același timp poetul este împins să introducă personajul anonim și pentru a da o mai largă desfășurare teatrului de acțiune, conferind mai mult dramatism narației. În câteva locuri care nu este exclus să fie imitații, intervenția este și o simplă manieră de a relata și nu conține o idee pe linia specifică procedului (sentință, blestem, ironie etc.).

Dacă denumirea de personaj anonim îi aparține lui Bérard, procedeu de intervenție în acțiune a personajului anonim este comun atât literaturilor populare cât și celor culte. Exemplele abundă. Mă limitez la un exemplu din folclorul nostru.

În cunoscuta baladă haiducească Corbea¹, mama eroului duce la palatul domnesc calul haiducului, străbătând ulițele târgului București. Citez:

*Cine pe babă întâlnea
Cine pe roșul vedea
tot mereu că-mi întreba
Nu ți-e roșul de vânzare
Să-ți dăm galbeni și parale
Ori să faci de-un schimb cu noi
Pentru unul să-ți dăm doi
ți-om plini pînă la trei!*

¹ G. Dem. Teodorescu, *Poezii populare*, București, p. 522.

De remarcat că cine (τις din eposul grec) însemnează orișicine, toți (πᾶς τις, cum spun sholiile), că în consecință nu e un singular, iar *tot mereu că-mi întreba* (cf. iterativul εἶπεσκε din formula homerică) nu se referă la *aceeași* întrebare pusă de *aceeași* persoană, ci de mai mulți, fiecare pentru sine.

Dacă se va răspunde că atât pronumele *cine* cât și verbul *întreba* din versurile citate pretează deopotrivă în română la confuzii între singular și plural, atragem atenția asupra versurilor care urmează, la plural:

să-ți *dăm* galbeni și parale
ori să faci de-un schimb cu *noi* etc.

Socotim deci că nu e întemeiată folosirea singularului pentru plural de către Victor Bérard, acolo unde tradiția homerică și consensul editorilor moderni, precum și procedee similare din literaturile populare îndeamnă la păstrarea accepției tradiționale a acestor versuri-formulă, ca plurale.

Această problemă a personajului anonim în epică n-a fost — pe cât știm — tratată în antichitate, întrucât, credem, grecii, care studiau aproape exclusiv literatura lor, nu o puteau remarca. Folosirea personajului anonim ca procedeu epic apare pregnant ca problemă de literatură comparată.

«АНОНИМНОЕ ЛИЦО» В ГОМЕРОВСКОМ ЭПОСЕ

РЕЗЮМЕ

Выражение «анонимное лицо» было найдено Виктором Бераром для обозначения в его «драматизированном» издании *Одиссеи* тех мест, которые нельзя приписать ни поэту, ни его героям, а неопределенному персонажу или неопределенной группе людей. Эту «роль» В. Берар обозначает, согласно принципам своего издания, термином χῆρος, по аналогии не всегда обоснованной с хором трагедии. «Роль» анонимного лица обозначается в эпосе стереотипными начальными и конечными формулами типа « ἴΩδε δὲ τις εἶπεσκε . . . ἴΩ; ἄρα τις εἶπεσκε . . . ». Несмотря на то, что анонимное лицо выражено всегда единственным числом, оно на самом деле коллективное лицо, как явствует из 29 пассажей, где оно встречается (17 в *Одиссее* и 12 в *Илиаде*). Никогда не может быть и речи об одном лице, как это переводит без основания и вопреки традиции В. Берар. В этих формулах τις надо понимать как πᾶς τις, ἕκαστος, а εἶπεσκε не обозначает повторение действия одним и тем же лицом, как это понимает В. Берар («il s'en allait répétant», *Одис.* XX, 375), а то, что это замечание делается неоднократно многими лицами, одновременно или поочередно.

Анонимному лицу поэтверяет рассуждения о судьбе героя, иронию, сарказмы, игру слов, пословицы; иногда молитвы или проклятия, которые способствуют лучшей характеристике действия, более точному ее закреплению в памяти слушателей.

Способ вступления в действие анонимного лица встречается также и в других произведениях, особенно народных. В поддержку своих идей автор приводит аналогичные примеры из румынской народной эпикки.

LE PERSONNAGE ANONYME DANS L'ÉPOPÉE HOMÉRIQUE

RÉSUMÉ

Le terme de « personnage anonyme » fut employé par V. Bérard pour noter dans son édition dramatisée de l'Odyssée les passages qui ne reviennent ni au poète, ni à ses héros, mais à un personnage ou à un groupe de personnages indéfinis. V. Bérard note ce « rôle » par le terme *χορός*, en faisant, conformément aux principes de son édition, une analogie pas toujours justifiée.

L'intervention du personnage anonyme dans l'action épique est notée par une formule stéréotypique comme « Ἦδε δὲ τις εἶπεσκε . . . Ἦς ἄρα τις εἶπεσκε ». Quoique ce personnage anonyme apparaisse toujours au singulier dans le vers-formule, c'est en fait un personnage collectif, comme il résulte des 29 passages rencontrés dans l'épos homérique (17 dans l'Odyssée, 12 dans l'Iliade). Il n'est jamais question d'une seule personne, comme traduit, sans le justifier et contre la tradition, V. Bérard. Dans ces formules *τις* est égal à *πᾶς τις*, *ἕκαστος* et *εἶπεσκεν* n'indique pas que l'action est répétée par le même personnage, comme le suppose V. Bérard (« il s'en allait répétant » Odyssée, XX, 375), mais que l'observation est faite plusieurs fois, par plusieurs personnes, simultanément ou en série.

C'est au personnage anonyme que le poète réserve les réflexions sur le sort des héros, les ironies, les sarcasmes, les jeux de mots, les proverbes, quelquefois même les prières ou les blasphèmes, qui ont comme but de mieux caractériser l'action et de la mieux fixer dans la mémoire de l'auditeur.

Le procédé de faire intervenir dans l'action le personnage anonyme est commun à d'autres œuvres littéraires aussi, de facture populaire ou culte. Pour renforcer ces idées, l'auteur cite l'exemple de l'épique populaire roumaine.